

ВПРОВАДЖЕННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядається значення та роль арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами. Саме при використанні казкотерапії, музикотерапії, лялькотерапії та інших методів, у людини значно покращується стійкість уваги, швидкість запам'ятовування, розвивається уява, мовлення та загальний інтелект.

Ключові слова: арт-терапія, інклюзивне навчання, соціалізація, арт-терапевтичні техніки.

Актуальність дослідження. Внаслідок соціально-демографічних передумов і глобальної екологічної кризи значна частина дітей обтяжена хворобою або патологіями, кількість яких постійно зростає. В Україні спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з функціональними обмеженнями.

Техніки арт-терапії є одним з ефективних елементів психологічної корекції та реабілітації. На сьогоднішній день зарубіжними і вітчизняними фахівцями накопичений багатий досвід застосування арт-терапії в роботі з дітьми, в тому числі з особливими потребами.

Метою статті є розкриття особливостей використання та специфіки застосування технік арт-терапевтичних методів у роботі психолога в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Питання впровадження інклюзивної освіти в Україні останніми роками стали актуальними для багатьох дослідників. Зокрема, досліджуються такі проблеми: загальні аспекти організації

інклюзивного освітнього простору (В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, Н. Слободянюк, Н. Софій), дошкільна інклюзія (І. Білецька, Л. Білецька, О. Завальнюк); окремі аспекти підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи з учнями із особливими потребами (В. Бондарь, Л. Гречко, М. Матвєєва, С. Миронова, Н. Назарова, В. Синьова, Л. Шипіцина); професійна підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти (І. Демченко, Є. Юсупова); організація навчально-виховного колекційного супроводу в інклюзивному класі (О. Кулик, С. Литовченко, Ю. Найда, І. Супрун, О. Таранченко, В. Шнайдер, Г. Фінько) та іншого впливу арт-терапії на дітей із особливими потребами (А. Биков, І. Бех, В. Боднар, С. Болтівець, Г. Бондаренко, Т. Данилова, Т. Ілляшенко).

Соціалізація (від лат. *socialis* – суспільний) – це процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в даному суспільстві. У процесі соціалізації в людини формується соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички [1].

Соціалізація в широкому розумінні – це процес залучення людини до соціального життя шляхом активного засвоєння його норм, цінностей та ідеалів.

Справжня інклюзія має на меті не лише максимально зняти бар'єри у доступі дитини з особливими освітніми потребами до розвитку її природного потенціалу, але й набуття знань, соціального досвіду, тобто до отримання якісної освіти, що означає «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг».

Сутність розуміння арт-терапії полягає в тому, що вона є методом психотерапії, що використовує різні види мистецтва (літературу, музику, живопис, скульптуру, кіно, театр, хореографію, фотографію тощо) з метою корекції порушень у дітей з особливими освітніми потребами.

Арт-терапевтичні техніки можуть мати велике значення як одна з форм психологічного супроводу та психологічної реабілітації дітей з особливостями розвитку. Найважливішим фактором позитивного впливу арт-терапії на дітей даної групи є терапевтичні відносини, завдяки яким дитина може знайти спосіб виразити себе, відчувати почуття безпеки, розвинути комунікативні здібності та отримати цінний досвід прийняття і підтримки [4]. Така взаємодія має стимулюючу дію, розвиває здібності до прояву ініціативи і самостійності, концентрації уваги, дає вихід афектам.

Основна мета застосування – створення умов для емоційного благополуччя дітей, розкриття творчого потенціалу і гармонізації їх особистості. Основні завдання застосування:

- сприяти самопізнання дитини, усвідомлення своїх характерних особливостей і переваг, виробляти у дитини позитивні риси характеру, що сприяють кращому взаєморозумінню в процесі спілкування;
- навчати дитину позитивному самоставленню і прийняття інших людей;
- сприяє успішній адаптації та розвитку навичок спілкування в групі дітей розвивати у дитини соціальні та комунікативні навички поведінки;
- коригувати небажані риси характеру і поведінки: страхи, тривожність, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, агресія, сором'язливість, повільність, швидка стомлюваність і виснаженість і т. і.;
- навчати рефлексивним вмінням;
- допомога у формуванні позитивної самооцінки і самостійності, формувати потребу в саморозвитку;
- розвиток творчих здібностей та креативності, розвиток уяви, фантазії, образотворчих навичок;
- формування способів самовираження і впевненості в собі;
- стабілізація емоційної сфери дитини і гармонізація його внутрішнього світу (імпульсивність дитини, підвищена тривожність, страхи, агресивність, невпевненість у собі, зняття внутрішнього психоемоційного напруження);

- розвиток вищих психічних функцій: сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, фонематичного слуху, просторового уявлення, розвиток сенсомоторного рівня (рівень дій і відчуттів);

- формування вміння працювати з нетрадиційними розвиваючими матеріалами.

Арт-терапія дозволяє дітям висловити те, що дуже складно розповісти за допомогою слів. Це один з найбільш ефективних і в той же час найбільш м'яких і глибоких методів, її можна віднести до найбільш стародавніх і природних форм корекції емоційних станів. Цей метод не має обмежень, завжди ресурсів і використовується практично у всіх напрямках психотерапії, в педагогіці, соціальній роботі.

Терапія мистецтвом – це засіб підвищення соціальної активності, комунікативних здібностей особистості, її адекватної соціалізації у суспільстві. Крім цього, це засіб корекції функціональних рухових, психогенних або, соціальних відхилень, джерело активізуючої творчості. Живопис має такі механізми лікувальної дії: катарсис; вплив на емоційний стан, підвищення доступності для свідомого переживання психо-соціально динамічних процесів. Рецептивне сприйняття живопису допомагало дітям з особливими потребами зняти внутрішній конфлікт, сприяло стабілізації особистості, активного сприйняття власної особистості, подолання стресових станів, внутрішньої напруги [3, с. 96].

Слід зазначити, що у вузькому сенсі слова під арт-терапією мається на увазі терапія, до якої відносять: ізотерапію, кольоротерапію, пісочну терапію, музикотерапію, танцювальнорухову терапію, казкотерапію, фототерапію, гудзикотерапію тощо.

Арт-терапевтична робота припускає широкий вибір різних образотворчих матеріалів: фарби, олівці, воскові крейди, пастель; для створення колажів або об'ємних композицій використовуються журнали, кольоровий папір, фольга, плівка, коробки від цукерок, текстиль; природні матеріали – кора, листя і

насіння рослин, квіти, пір'я, гілки, мох, камінці; для ліплення – глина, пластилін, дерево, спеціальне тісто.

Художні матеріали чинять безпосередню дію на художню роботу дитини. Вони спонукають її бачити й відчувати, породжують емоційний підйом і усвідомлення. Самі по собі будучи частками реальності, ці матеріали спонукають дитину до зіткнення з реальністю. Таким образом, між творцем і художнім матеріалом відбувається динамічна взаємодія. Особливо цікаво з'ясувати, який матеріал викликає найбільшу експресивність дитини. Тим самим вільний вибір матеріалу є найважливішою рушійною силою в процесі художньої роботи [2, с. 16].

Арт-терапія володіє очевидними перевагами перед іншими, заснованими винятково на вербальній комунікації, – формами психотерапевтичної роботи:

1. Практично кожна людина (незалежно від віку, культурного досвіду, соціального стану) може брати участь в арт-терапевтичній роботі, яка не вимагає від неї яких-небудь здібностей до образотворчої діяльності або художніх навиків.

2. Арт-терапія є засобом переважно невербального спілкування. Це робить її особливо цінною для тих, хто недостатньо добре володіє мовою, відчуває труднощі в словесному описі своїх переживань, або, навпаки, надмірно пов'язаний із мовним спілкуванням.

3. Образотворча діяльність є могутнім засобом зближення людей, своєрідним «мостом» між фахівцем і клієнтом. Це особливо цінне в ситуаціях взаємного відчуження, при утрудненні налагодження контактів, у спілкуванні з приводу дуже складного предмету.

4. Образотворча діяльність у багатьох випадках дає змогу обходити «цензуру свідомості», тому надає унікальну можливість для використання несвідомих процесів, вираження і актуалізації латентних ідей і станів, тих соціальних ролей, які є у «витісненому» вигляді або слабо виявлені в повсякденному житті.

5. Арт-терапія є засобом вільного самовираження і самопізнання. Вона має «інсайт-орієнтований» характер; надає атмосферу довіри, високої терпимості і уваги до внутрішнього світу людини.

6. Результати образотворчої діяльності мистецтва є об'єктивним свідоцтвом настроїв і думок людини, що дає можливість використовувати їх для ретроспективної, динамічної оцінки стану, проведення відповідних досліджень і зіставлень.

7. Арт-терапевтична робота здебільшого викликає у людей позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформувати більш активну життєву позицію, впевненість у своїх силах, автономність і особисті межі.

8. Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації – розкритті широкого спектра можливостей людини і ствердження нею індивідуально-неповторного способу буття у світі [2].

Висновки. Отже, можемо зробити висновки, що арт-терапія може використовуватись як форма реабілітаційної та розвивально-корекційної роботи. Вона є універсальним методом психокорекції та невід'ємним елементом навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. Арт-терапія використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, соціальному, емоційному й особистісному розвитку дитини.

Література

1. Ільясов Р. А. Методичний посібник з організації професійного навчання за робітничими професійними та його соціально-психологічного супроводу в умовах центрів професійної реабілітації інвалідів. К. 2006. 105 с.

2. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми. Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. СПб.: Речь, 2006. 158 с.
3. Ревть А., Гук О. Арт-терапія у соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами. *Молодь і ринок*. №7 (174), 2019. С. 93-97.
4. Сучкова Н. О. Арт-терапия в работе с детьми из неблагополучных семей. СПб.: Речь; М.: Сфера, 2008.